

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТА-ДИЗАЙНЕРА

Чеботова Я. В. КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТА-ДИЗАЙНЕРА. В статті проаналізовано сутність поняття «креативність» в вітчизняній та зарубіжній психологічній літературі, виявлено складові творчого потенціалу особистості. Відмічається, що креативність є суттєвою складовою характеристики готовності особистості студента-дизайнера до творчого процесу. Успішність творчої діяльності в сфері дизайну передбачає сформованість психологічних процесів здатних забезпечити вирішення специфічних творчих задач найбільш продуктивними методами. Показано, що робота передбачає теоретичне та експериментальне дослідження структури креативного процесу в дизайні, розробку навчально-методологічних матеріалів на основі отриманих емпіричних даних. Методи активізації творчого процесу в дизайн-проектванні суттєво підвищують його креативність та продуктивність і впливають на рівень сформованості умов психологічної готовності до творчої діяльності наприкінці навчання.

Ключові слова: креативність, творчість, особистість, дизайн, проектування, інновації.

Чеботова Я. В. КРЕАТИВНОСТЬ КАК ЛИЧНОСТНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТА-ДИЗАЙНЕРА. В статье анализируется сущность понятия «креативность» в отечественной и зарубежной психологической литературе, выявлены составляющие творческого потенциала личности. Отмечается, что креативность является существенной составляющей характеристики готовности личности студента-дизайнера к творческому процессу. Успешность творческой деятельности в сфере дизайна предполагает сформированность психологических процессов, способных обеспечить решение специфических творческих задач наиболее продуктивными методами. Показано, что работа предполагает теоретическое и экспериментальное исследование структуры креативного процесса в дизайне, разработку учебно-методологических материалов на основе полученных эмпирических результатов. Методы активизации творческого процесса в дизайн-проектировании существенно повышают его креативность и продуктивность и влияют на уровень сформированности условий психологической готовности к творческой деятельности в конце обучения.

Ключевые слова: креативность, творчество, личность, дизайн, проектирование, инновации.

Постановка проблеми. Діяльність студента-дизайнера, що нами аналізується, не є типовою та розповсюдженою серед великої кількості людей. Навпаки – найбільш важливим її компонентом виступає створення нового, нетипового продукту. При цьому процес пошуку інноваційного вирішення проблем є присутнім в діяльності дизайнера постійно. Якщо в інших видах діяльності зіткнення з інноваціями відбувається рідко або час від часу, то дизайнер має пропонувати щось нове в кожному проекті. Успішність творчої діяльності в сфері дизайну передбачає сформованість психологічних процесів здатних забезпечити вирішення таких специфічних творчих задач найбільш продуктивними методами.

Метою нашої роботи є теоретичне та експериментальне дослідження структури творчого процесу в дизайні, розробку навчально-методологічних матеріалів на основі отриманих емпіричних даних.

Виклад основного матеріалу. Основними особливостями, що характеризують продуктивність мислення дизайнера в цілому, є здатність до створення нових ідей. Одним із основних психологічних чинників, що забезпечують продуктивність пізнавальних процесів під час навчання є взаємодія наочних та словесно-логічних їх компонентів. Саме високий рівень розвитку цих компонентів обумовлює існування такого психологічного утворення як креативність (творчість або здатність до творчості).

Висвітлення проблеми креативності особистості передбачає, на наш погляд, аналіз змісту поняття «креативність» та визначення показників креативної особистості.

У психологічній літературі поняття «креативність» часто змішують з поняттям «творчість», вживаючи дані терміни як синоніми. У різноманітності трактувань цих понять можна умовно виділити два основні підходи – об'єктний та суб'єктний.

Характеризуючи кожний із них можна почати з об'єктного підходу до розуміння креативності – творчості. В рамках цього підходу стверджується, що "...діяльність людини, в результаті якої створюються нові матеріальні і духовні цінності, що мають суспільну значимість і є творчість. Творчість, являючись результатом праці і зусиль окремої людини, разом з тим завжди носить суспільний характер" [11]. В контексті даного підходу В.А. Татаркевич виділяє три різні інтерпретації поняття "творчість": "...в першій з них творчість розглядається як божественне, у другій – як людське, а в третій – як виключно художнє. Хронологічно останнім поняттям, типовим для нашого часу, є... людська творчість" [12].

Напроти існує суб'єктний підхід до розуміння креативності, в рамках якого Е. Фром стверджує: "Креативність – це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, це спрямованість на відкриття нового і здатність глибоко усвідомлювати свій досвід", автор звертає увагу на характеристики і процеси, що активізують творчу продуктивність, а не результат. З таким визначенням погоджується Н. Роджерс, яка розуміє креативність як "...здатність суб'єкта виявляти нові рішення проблем, залучення в життя нового для людини...", вважаючи, що "...креативність є сила, яка сприяє позитивній самооцінці і забезпечує саморух індивіда у його розвитку" [9]. В рамках даного підходу, поняття „креативність” і „творчий потенціал” у деяких зарубіжних і в більшості вітчизняних досліджень використовуються як однопорядкові, і на них дивляться як на властивості або характеристики особистості, що проявляються в її життєдіяльності (Я.О. Пономарьов [10], Е. Торренс [14] та ін.)

Складовими творчого потенціалу особистості за ствердженням Воронюк І. В.[5] є:

1) задатки, нахили, що виявляються в підвищеній чутливості, певній вибірковості, а також у динамічності психічних процесів;

2) інтереси, їх спрямованість, частота й систематичність виявів, домінування пізнавальних інтересів;

3) допитливість, потяг до створення нового, нахили до пошуку та розв'язання проблем;

4) швидкість у засвоєнні нової інформації, утворенні асоціативних "масивів";

5) нахили до постійних порівнянь, зіставлень, вироблення еталонів для наступного вибору;

6) вияви загального інтелекту – розуміння, швидке оцінювання та вибір шляху розв'язання, адекватність дій;

7) емоційний "супровід" розумових процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на оцінювання, вибір, надання переваг;

8) наполегливість, цілеспрямованість, переконаність, працьовитість, систематичність у роботі, прийняття сміливих рішень; і) творчі тенденції в роботі, вміння комбінувати, реконструювати, нахили до зміни варіантів, економного використання часу, матеріальних засобів тощо;

9) інтуїтивність, здатність до найшвидших оцінок, розв'язань, прогнозів; 10) порівняно швидке оволодіння робочими прийомами, технікою праці, ремісничою майстерністю;

11) здатність виробляти особистісні стратегії й тактики під час розв'язання загальних і спеціальних нових проблем і задач, а також пошуків шляхів виходу із складних, нестандартних, екстремальних ситуацій.

Щодо характеристик креативної особистості студента-дизайнера можна стверджувати, що наведені вище дані є також справедливими.

Специфіка продуктивних процесів тут проявляється в більшій затребуваності наочних форм мислення та схильності до візуалізації проблемних ситуацій.

Бачення креативності як творчого потенціалу, вітчизняними психологами пов'язане з іменами Б.М. Теплова та Л.С. Виготського. Воно базується на двох фундаментальних підходах до означуваного питання.

На думку Б.М. Теплова [13], здібності є індивідуально-психологічними відмінностями. Він вважає, що здібності – індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої і мають відношення до успішності виконання однієї чи багатьох діяльностей. Вони забезпечують легкість та швидкість набуття знань та навичок. Вчений вважає, що вродженими є тільки задатки – анатоμο-фізіологічні особливості людини, а здібності формуються в діяльності. Між здібностями та задатками відмінність полягає також у тому, що задатки не мають якісної визначеності, не мають смислового компоненту.

Л.С. Виготський та його культурно-історична теорія розвитку вищих психічних функцій [5] представляє дещо інший підхід до досліджуваної проблеми, пов'язаний з розглядом здібностей у першу чергу як родової властивості людини. Даний підхід можна окреслити трьома характеристиками здібностей, які він задає:

а) розуміння здібностей, як існуючих у культурі способів взаємодії з дійсністю;

б) розвиток здібностей підпорядкований закономірностям цілісного розвитку свідомості і аналізується в контексті цього цілого;

в) розвиток здібностей виявляється через засвоєння дитиною певних досягнень культури [8].

Л.А. Венгер [4], звертаючись до трьох вказаних вище характеристик здібностей, закладених в теорії Л.С. Виготського, запропонував власну цілісну концепцію розвитку дитячих здібностей, узагальнивши дані про розвиток сприймання у дошкільному віці. В останній концепції під здібностями розуміють орієнтувальні опосередковані дії, які дозволяють розв'язувати задачі різного класу.

Слід зазначити, що попри часте ототожнення понять „креативність” і „творчість”, вітчизняними дослідниками [1; 3; 6; 7; 10], разом з тим, розрізняються поняття “креативна особистість” і “творча особистість”.

“Креативна” особистість має внутрішні передумови (особистісні утворення, специфіку когнітивної сфери, нейрофізіологічні задатки), що забезпечують її творчу активність. З цього можна зробити висновок, що креативність є детермінантою творчої активності особистості. Однак творча активність не завжди може бути продуктивною. Продуктивна творча активність називається творчим процесом, внаслідок якого виникає нове досягнення, яке може мати як об'єктивну, так і суб'єктивну новизну та оригінальність. При цьому творча особистість розуміється як креативна особистість, яка під впливом зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації креативності додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи декількох видах творчої діяльності.

На основі узагальнення наукових положень психологічних, педагогічних та філософських теоретичних досліджень щодо креативності та її місця в творчому процесі дизайнера ми ставимо собі за мету :

– осмислити структуру творчого процесу в сфері дизайну та визначити етапи, що вимагають психологічної підтримки щодо активізації його креативності та продуктивності;

– дослідити модель візуально-мисленнєвої діяльності, що є основою творчого процесу в проектній діяльності дизайнера;

– дослідити теоретико-методологічні основи проектування в дизайні та співставити їх з фазами та циклами функціонування креативного процесу взагалі;

– на основі психологічного аналізу процесу створення креативних образів в дизайні виявити фактори, що знижують або підвищують ефективність функціонування творчого процесу в дизайні.

Дизайнерська діяльність є творчою діяльністю взагалі, але в ній дуже суттєво проявляється існування креативності саме як домінанти творчого, проектного процесу. Саме така стадія проектування, як створення концепції майбутнього дизайн-об'єкту вимагає актуалізації креативності, як здатності дизайнера запропонувати інноваційне рішення навіть в стандартній ситуації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Завдання вищої школи полягає в тому, щоб підготувати студентів дизайнерських спеціально-

стей до продуктивної роботи в ситуаціях невизначеності, які є в сучасному дизайні та і в сучасному суспільстві присутніми постійно. Вимоги для виконання цього завдання досить високі. Вони пов'язані зі сформованістю відповідних психологічних утворень та здатністю сучасного студента використовувати їх продуктивно, керувати своїм емоційним станом та відповідати викликам, що супроводжують сучасний процес дизайн-проекування. Свідоме використання своїх когнітивних, мотиваційних та емоційних психологічних якостей складає підґрунтя для успішної реалізації особистості в сфері сучасного дизайн-проекування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Богоявленская Д. Б.* Интеллектуальная активность как проблема творчества / Отв. ред. [и авт. предисл.] Б.М. Кедров. – Ростов-н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1983. – 173 с.
2. *Боно Э.* Рождение новой идеи. О нешаблонном мышлении. Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1976. – 143 с.
3. *Воронюк І. В.* Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів. Дисс... канд. психол. наук: 19.00.07 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К., 2003. – 258 с.
4. *Венгер Л. А.* Педагогика способностей/ Л.А. Венгер. – М.: Знание, 1973. – 95 с.
5. *Выготский Л. С.* Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк. – 3-е изд. / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 90 с.
6. *Гильбух Ю. З.* Внимание: одаренные дети / Ю.З. Гильбух. – М.: Знание, 1991. – 80 с.
7. *Козленко В. Н.* Психологические особенности креативности в старшем школьном возрасте и ее влияние на статус старшеклассника в учебной группе: Автореф. дис. канд. психол. наук. 19.00.07 / МГПИ. – М., 1983. – 24 с.
8. *Міхіна І. М.* Розвиток творчих здібностей дошкільників засобами творчої метафори: Дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2003. – 227 с.
9. *Роджерс Н.* Творчество как усиление себя / Н. Роджерс // Вопросы психологии. – 1990. – №1. – С. 164–168.121, с. 165.
10. *Пономарев Я. А.* Психология творчества / Я.А. Пономарев. – М. : Наука, 1976. – 301с.
11. Психология: Словарь-справочник / Сост. М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Мн.: Хэлтон, 1998. – 399 с., с. 54.
12. *Татаркевич В.* Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичні переживання / Валентин Корнієнко (пер. з пол.). — К.: Юніверс, 2001. — 366 с., с. 17.
13. *Теплов Б. М.* Избранные труды. В 2-х т. : Т.2. / Б.М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – 329 с.
14. *Torrance E. P.* The nature of creativity as manifest in the testing // R. Stemberg, T. Tardif (eds.). The nature of creativity. – Cambridge: Cambr. Press, 1988. – P. 43-75.

SPYSOK VYKORYSTANYH DZHEREL

1. *Bogoyavlenskaya D. B.* Intellektualnaya aktivnost kak problema tvorchestva / Отв. ред. [i avt. predisl.] В.М. Кедров. – Ростов-н/Д: Изд-во Рост. un-ta, 1983. – 173 s.

2. Bono E. Rozhdenie novoy idei. O neshablonnom myishlenii. Per. s angl. – M.: Progress, 1976. – 143 s.
3. Voronyuk I. V. PsihologIchnI osoblivostI realizatsIYi tvorchogo potentsIalu molodshih shkolyarIv. Diss... kand. psihol. nauk: 19.00.07 / NPU Im. M.P. Dragomanova. – K., 2003. – 258 s.
4. Venger L. A. Pedagogika sposobnostey/ L.A. Venger. – M.: Znanie, 1973. – 95 s.
5. Vygotskiy L. S. Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste: Psihologicheskii ocherk. – 3-e izd. / L.S. Vyigotskiy. – M.: Prosveschenie, 1991. – 90 s.
6. Gilbuh Yu. Z. Vnimanie: odarennyie deti / Yu.Z. Gilbuh. – M.: Znanie, 1991. – 80 s.
7. Kozlenko V. N. Psihologicheskie osobennosti kreativnosti v starshem shkolnom vozraste i ee vliyanie na status starsheklassnika v uchebnoy grupe: Avtoref. dis. kand. psihol. nauk. 19.00.07 / MGPI. – M., 1983. – 24 s.
8. Mihina I. M. Rozvitok tvorchih zdlbnostey doshklInikIv zasobami tvorchoYi metafori: Dis. kand. psihol. nauk: 19.00.07 / PriKarpatskiy un-t Im. Vasilya StefaniKa. – Ivano-FrankIvsk, 2003. – 227 s.
9. Rodzhers N. Tvorchestvo kak usilenie sebya / N. Rodzhers // Voprosyi psihologii. – 1990. – #1. – S. 164–168.121, s. 165.
10. Ponomarev Ya. A. Psihologiya tvorchestva / Ya.A. Ponomarev. – M. : Nauka, 1976. – 301s.
11. Psihologiya: Slovar-spravochnik / Sost. M.I. Dyachenko, L.A. Kandyibovich. – Mn.: Helton, 1998. – 399 s., s. 54.
12. Tatarkevich V. IstorIya shesti ponyat: Mistetstvo. Prekrasne. Forma. TvorchIst. VI dtvornitstvo. EstetichnI perezhivannya / Valentin KornIenko (per. z pol.). — K.: YunIvers, 2001. — 366 s., s. 17.
13. Teplov B. M. Izbrannyye trudyi. V 2-h t. : T.2. / B.M. Teplov. – M.: Pedagogika, 1985. – 329 s.
14. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in the testing // R. Sternberg, T. Tardif (eds.). The nature of creativity. – Cambridge: Cambr. Press, 1988. – P. 43-75.

Chebotova Ya. V. CREATIVITY AS A PERSONAL CHARACTERISTICS OF STUDENT-DESIGNER. In the article the essence of notion “creativity” in native and foreign psychological literature is analyzed, components of personality creative potential are defined. Creativity is considered as an important component of student-designer’s personality readiness for creative process. Successfulness of creative activity in design sphere provides generation of psychological processes, able to provide specific creative tasks solving by the most productive methods. Creativity is one of the basic characteristics of thinking process in design-projecting, which often determines its effectiveness. The problem of personality creativity observing provides analysis of notion “creativity” content and determination of personality’s creativity characteristics. The task of higher education is to prepare students of design specialties for productive work in situation of uncertainty, which are present in modern design and society in general. Dictates for this task solving are connected with generation of certain psychological formations and ability of modern student to use them productively, to control own emotional state and to correspond to challenges, which support modern process of design-projecting. Conscious usage of cognitive, motivational and emotional psychological features is a background for successful personality realization in modern design-projecting sphere.

Keywords: creativity, creation, personality, design, planning, innovation.

Отримано: 2.09.2014